

Artūrs Zeps: Augstākās izglītības reformas – vienīgais ceļš uz gudru valsti

Artūrs Zeps, Rīgas Tehniskās universitātes attīstības prorektors. 29.10.2018.

Latvijas Universitāšu asociācija aicina jauno Saeimu un valdību augstāko izglītību un zinātņi beidzot pasludināt par prioritāti, jo pretējā gadījumā mēs riskējam ar savu jauniešu un valsts nākotni.

Kad politiķi runā par augstāko izglītību un zinātņi, neviens no viņiem nenoliedz, ka gudri jaunieši un inovatīvi, pašu radīti, produkti ir Latvijas panākumu atslēga gan starptautiskajā konkurencē, gan valsts tautsaimniecības attīstībā un cilvēku labklājības pieaugumā. Un tomēr līdz šim vēl neviena valdība augstāko izglītību un zinātņi nav izvirzījusi par galveno prioritāti, tāpēc likumsakarīgi, ka šajās jomās kavējas gan tik nepieciešamās strukturālās pārmaiņas, gan papildu finansiālais atbalsts.

Nesen notikušās vēlēšanas mums nes gan jaunu Saeimas sastāvu, gan – agrāk vai vēlāk – arī jaunu valdību. Uz politiskās skatuves ir parādījušās jaunas partijas, kuras, cik noprotams no to publiskajām aktivitātēm, ir apņēmības pilnas veikt dažādas pārmaiņas. Tad kāpēc gan lai tās neskartu arī augstāko izglītību un zinātņi? Pirms vēlēšanām analizējot politisko partiju programmas, Latvijas Universitāšu asociācija (LUA) pārliecinājās, ka, salīdzinot ar partiju piedāvājumu pirms 12. Saeimas vēlēšanām, augstākās izglītības jautājums pirms šīm vēlēšanām bija pieminēts biežāk un izvērsti plašāk. Tas nozīmē, ka pamazām partijās pieaug izpratne, ka bez efektīvas augstākās izglītības nav iespējams nodrošināt strauju tautsaimniecības un valsts kopējo attīstību.

LUA ir apvienojušās visas sešas Latvijas universitātes – Rīgas Tehniskā universitāte (RTU), Latvijas Universitāte (LU), Rīgas Stradiņa universitāte (RSU), Latvijas Lauksaimniecības universitāte (LLU), Liepājas Universitāte (LiepU) un Daugavpils Universitāte (DU), un asociācija ir [identificējusi vairākus augstākās izglītības un zinātnes problēmjautājumus](#), kas noteikti būs jārisina 13. Saeimai un jaunajam Ministru kabinetam. Tos LUA labprāt piedāvātu arī jaunajai valdībai, kā nevalstiskais partneris piedaloties deklarācijas un rīcības plāna veidošanā.

Sīki ielāpi bez kopainas redzējuma

Kā tad bijis līdz šim? Nekā iepriecinoša. Pirms desmit gadiem, sākoties ekonomiskajai krīzei, universitātēm finansējumu samazināja par 40-50%, un, ja valsts kopumā pēc krīzes ir pamazām atkopusies, tad Latvijas universitātes vēl joprojām izjūt dižķibeles sekas, jo pirmskrīzes laika finansējums mums joprojām nav atjaunots un pieaugums ir

bijis vien par pāris procentiem, kas tad arī ir tiešs pierādījums, ka nevienai no pēdējās desmitgades valdībām izglītība un zinātne nav bijusi prioritāšu saraksta augšgalā.

Tiesa, ir bijuši atsevišķi uzlabojumi – ir ieviests tā dēvētais trīs pīlāru modelis, kurā trešā pīlāra finansējums, kas iegūts no Eiropas Savienības (ES) fondiem, ir domāts augstskolu attīstībai un inovāciju īstenošanai un pilnveidei. Pozitīvi, ka šī trešā pīlāra finansējumu augstskolas var izmantot infrastruktūras attīstībai, studiju programmu uzlabojumiem, inovācijām, kā arī jauniešu *start-up* jeb jaunuzņēmumu veidošanai, tomēr neatbildēts ir jautājums, kas notiks pēc 2020. gada, kad beigsies ES nauda? Ja šai finansiālajai problēmai netiks rasts risinājums, tad augstskolas vairs ar pilnu jaudu nevarēs realizēt šīs aktivitātes naudas trūkuma dēļ.

Kopumā vērtējot, nākas secināt, ka ir veikti atsevišķi nelieli uzlabojumi un mēģināts sistēmas caurumus lāpīt ar ES naudu, tomēr kopainas redzējuma par augstākās izglītības un zinātnes politiku ne iepriekšējiem Saeimas sastāviem, ne valdībām nav bijis, un līdz ar to arī nav bijis skatījuma par minēto jomu sakārtošanu atbilstoši mūsdienu prasībām un vajadzībām.

Sadarbība un resursu ietaupījums

Viens no būtiskiem risināmajiem jautājumiem ir augstskolu koncentrācija un ciešāka sadarbība, tā ietaupot gan studiju un zinātniskā procesa, gan cilvēkresursu, gan infrastruktūras izmaksas.

Universitātes Latvijā tiek veidotas par studiju, zinātnes un inovāciju centriem, taču mūsdienās situācija augstākajā izglītībā un zinātnē liek augstskolām arvien vairāk sadarboties un ieguldīt savus spēkus un resursus kopējās studiju programmās, zinātniskajos projektos, infrastruktūras apsaimniekošanā un pārvaldībā. Pēc Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas (RPIVA) pievienošanas Latvijas Universitātei (LU) līdzšinējā valdība solīja, ka līdz 2020. gadam netiks uzsākta augstskolu konsolidācija, tomēr šai valdībai būs jāķeras klāt augstskolu reformai un jārod risinājumi, kā augstākās izglītības iestādēm vienā vai otrā formātā, apvienojot spēkus, strādāt nākotnē.

Priekšvēlēšanu solījumos tika piedāvāts visas augstskolas apvienot vienā universitātē, tomēr šāds risinājums nav uzskatāms par efektīvu, kamēr netiek pārskatīta esošā augstākās izglītības iestāžu skaita lietderība. Koncentrācija nenozīmē augstskolu automātisku apvienošanu, bet gan tādas sistēmas izveidošanu, lai tās cita ar citu veidotu ciešāku sadarbību, tā koncentrējot resursus kopējiem projektiem, jo no pieredzes ir redzams, ka Latvijā nav ne tik daudz finanšu, ne cilvēku resursu, lai atļautos tos izkaisīt dažādās augstskolās.

No augstskolu sadarbības ir tieši atkarīga arī to kapacitātes stiprināšana. Jau tagad redzam, ka gan Rīgā, gan reģionos tieši universitātes ir tās, kas Latvijas augstāko izglītību un zinātni padara starptautiski konkurētspējīgu. Starptautiskie reitingi apliecina, ka konkurētspējīgus rezultātus iespējams sasniegt tikai ar reāliem ieguvumiem no studiju procesa un zinātniskās darbības, piemēram, ar citējamību, zinātnisko publikāciju skaitu un citiem rezultatīvajiem rādītājiem. Tāpēc tieši universitātes var palīdzēt paaugstināt arī citu augstskolu kapacitāti.

Naudas tērēšana – efektīvi un lietderīgi

Noteikti ir jādomā, kas notiks pēc 2020. gada, kad beigsies ES fondu nauda, tāpēc ir jāparedz lielāks finansējums augstākajai izglītībai un zinātnei ne tikai tiešajai darbībai,

bet arī attīstībai, ko patlaban sedz Eiropas nauda. Tomēr finansējuma apjoms un tā palielinājums ir tieši atkarīgs no sistēmas reorganizācijas, jo bez pārkārtojumiem nebūs iespējams nodrošināt ieguldītās naudas efektīvāku un lietderīgu izmantošanu. Šobrīd no augstskolām un sociālajiem partneriem ir dzirdami dažādi uzstādījumi, kas būtu jārisina augstākās izglītības un zinātnes sistēmas reformas ietvaros, - gan jautājums par augstskolu konsolidāciju, par to pārvaldību, par finansējuma palielināšanu un vidējās izglītības saskaņošanu ar augstākās izglītības prasībām un valsts attīstības tendencēm. Tomēr svarīgi ir nevis izraut tikai vienu atsevišķu jautājumu no darāmo darbu saraksta, bet skatīties tos visus plašākā kontekstā.

Vēl viena svarīga lieta, kas ir būtisks dienas kārtības uzdevums, ir zinātnes un inovāciju sistēmas pilnveide, radot ilgtermiņā darboties spējīgu un visaptverošu ekosistēmu, kas sniedz atbalsta mehānismus radošu cilvēku attīstībai, jaunu produktu izstrādei un augsti tehnoloģisku uzņēmumu radīšanai. Ir jāveido Inovāciju fonds, kur vienkopus koncentrētos gan finansējums, gan būtu vienots redzējums par inovācijas sistēmu un tās attīstību. Taču arī šajā gadījumā jautājums ir gan par esošo resursu koncentrāciju, gan finansējuma nodrošināšanu šī uzdevuma īstenošanai pēc esošā ES fondu perioda beigām.

Ieguldījums skolās un bezmaksas augstākā izglītība

Būtisks nākamajos četros gados būs arī jautājums par augstākās izglītības salāgošanu ar tautsaimniecības vajadzībām, kas jau šobrīd ir redzams un kļūs vēl akūtāks saistībā ar inženierzinātņu, dabaszinātņu, veselības un lauksaimniecības speciālistu trūkumu darba tirgū. Lai to mazinātu, būs jārisina jautājums, kā jau skolās ieinteresēt bērnus eksaktajās un dabaszinātnēs un kā vidusskolā sniegt viņiem pilnvērtīgas matemātikas, fizikas, ķīmijas zināšanas, lai viņi tālāk varētu studēt eksaktās, dabaszinātnes, medicīnu un inženierzinātnes. Aizejošā valdība ir uzsākusi izglītības satura reformu, un ir nepieciešams to turpināt, jo bez izglītotiem cilvēkiem un zinātnē balstītām inovācijām valstī nav iespējama konkurētspējīga tautsaimniecības attīstība.

Viens no variantiem, kā veidot lielāku zināšanu ekonomikas kapacitāti, ir bezmaksas augstākā izglītība, tomēr ar atrunu par studiju vietu sadalījumu atbilstoši tautsaimniecības vajadzībām, lai nepastiprinātos pašreizējā tendence, ka darba tirgū ir humanitāro un sociālo zinātņu speciālistu pārpalikums, bet trūkst tautsaimniecībai tik vajadzīgo inženierzinātņu, eksakto un dabaszinātņu speciālistu.

Jauno Saeimu un tās apstiprināto valdību sagaida lieli izaicinājumi daudzās sabiedrības eksistencei svarīgās jomās. Taču būtu labi, ja tautas priekšstāvji un ministri saprastu, ka visa pamatā ir laba izglītība, jo bez tās nebūs uzlabojumu ne veselībā, ne ekonomikā un tautsaimniecībā, ne lauksaimniecībā, ne citās jomās. Tāpēc LUA aicina jauno Saeimu un valdību augstāko izglītību un zinātņi beidzot pasludināt par galveno prioritāti un attiecīgi risināt minētās aktuālās problēmas, jo pretējā gadījumā mēs riskējam ar savu jauniešu un valsts nākotni.

Adrese: <https://www.delfi.lv/news/versijas/arturs-zeps-augstakas-izglitibas-reformas-vienigais-cels-uz-gudru-valsti.d?id=50529645>